

Azimut

154

Entre el Gaià i l'Ebre

30 excursions inèdites

Antoni Cabré Puig

Col·lecció: Azimut - 154

DEL GAIÀ A L'EBRE

30 excursions inèdites

ANTONI CABRÉ I PUIG

Cossetània
EDICIONS

Primera edició: octubre del 2018

© del text i de les fotografies: Antoni Cabré i Puig

© d'aquesta edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 - 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Formes Gràfiques Valls, SA

ISBN: 978-84-9034-733-1

DL T 1050-2018

*A la meva germana gran, Maria Teresa,
que sempre m'ha fet costat.*

*Als qui m'han ensenyat a caminar
pels camins de la vida.*

*Als amics que s'han avançat,
i que ja no caminen amb mi.*

*A tots ells, els tinc ben presents.
I desitjo dedicar-los aquest llibre.*

“No m'oblidis mai. Perquè vaig ser jo
qui et va donar la vida.”

HOMER. *L'Odíssea*. Llibre 8

El jovent és el futur de l'excursionisme

Entre els amics que se'ns han avançat, desitjo recordar i esmentar aquí a:

- *Raimon Algueró Fortuny, S.I., educador, consiliari i amic.*
- *Francesc Beato Vicens, vicepresident del CEC. Insigne excursionista.*
- *Ramon Quadrada Ornosa, darrer representant de l'excursionisme científic. Mestre de molts excursionistes actuals.*
- *Kildo Carreté Bisbal. Fou president del CADE. Amic i company d'excursions. Ens va fer estimar els Ports, des d'Arnes.*
- *Àngel Soldevila, de Falset. Amic i company de caminades.*
- *Lluís Simó, vicepresident de la FEEC. Company de caminades.*

Pròleg

És per a mi un privilegi fer unes ratlles de presentació d'aquest llibre de l'amic Antoni Cabré, amb qui compartim l'afició de les caminades. És un privilegi perquè l'autor és un veterà consumat i nosaltres som uns diletants —el nostre “radi d'acció” no passa dels cent quilòmetres del Vendrell.

L'Antoni ha donat a estampa al llarg de la seva vida un conjunt de treballs, que han posat el llistó del senderisme en un lloc molt alt, i ha fet conèixer a molts aprenents infinitat de llocs de la nostra estimada Catalunya.

Els seus llibres són una continuació del llegat d'aquells intrèpids aventurers dels anys trenta del segle passat: els mestres Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna, els quals divulgaren l'estimació per la nostra terra en un català genuí que els romàntics voldríem nostre.

Avui, amb la senyalització dels senders de gran recorregut, petit recorregut i altres que en un àmbit local els caminadors han anat marcant, tenim el territori a l'abast de tothom. Nosaltres som del parer que no es tracta de fer “milles”, sinó de gaudir dels blats que ballen amb el concurs del vent, d'aquella barraca de pedra seca, d'aquelles mores temptadores que trobes pels bardissars. Però també ens corprèn i ens fa fer el pas circumspecte el fet de veure com les masies cauen irremeiablement, mentre ens imaginem com aquells pagesos lluitadors feien vida en aquelles pairalies, amb les seves alegries i tristeses, i, per acabar-ho d'adobar, blasmem els pobres camins que són a prop de les urbanitzacions —generalment habitades per gent que no són del nostre tarannà—, on es congrien totes les categories de les deixalles.

Deixem de banda aquesta nota trista i tornem al llibre de l'Antoni, que de segur orientarà aquells a qui, com a nosaltres, ens atrau més la Catalunya aspra: la de les terres de l'Ebre, les del Camp i les del pobre Gaià, avui a l'abast dels agosarats, ja que l'aigua en va fer una intensa neteja i ens ha ofert uns paratges del tot inhòspits.

Els recorreguts que l'Antoni ha seleccionat són d'una gran varietat i poden satisfer els paladars més exigents. De bracet amb

l'autor, anirem al castell de Pinyana i tindrem als nostres peus la vall del Gaià; després passarem pels camins endreçats dels voltants de Prades i baixarem cap a Pratedip —haurem d'anar amb compte amb el *Dip-vampir*—, i acabarem amb l'esponerós riu-pare, l'Ebre.

Felicitem-nos, doncs, per aquest llibre, que desitgem que tingui una bona acollença per part de tots els amants de les caminades i del nostre país.

Alfons Vidiella
Historiador i escriptor

Els Sants Metges, a Sarral

Geologia

Dins l'àmbit del territori de les excursions d'aquest llibre, des del nord cap al sud, als voltants de la Conca del riu Gaià, trobem terrenys calcaris, originaris del secundari, concretament del triàsic. L'estructura d'aquestes calcàries és del Muschelkalk i del Keuper. Però l'estructura del Montmell i també la de dins del congost de la riera de Marmellar, ja són del cretàic.

Més cap a ponent trobem, als cingles acolorits de Cabra i també a Prenafeta, gresos i conglomerats oligocènics. De Selmella a Picamoixons, hi ha unes muntanyes originàries del triàsic. En el seu vessant sud, cap a l'Alt Camp, trobem unes faixes de pissarres del primari, ja en contacte amb els terrenys quaternaris del Camp de Tarragona.

Més al nord, l'altiplà de Santa Coloma de Queralt i la Conca de Barberà formen part del terciari: oligocènic i eocènic.

Un moviment tectònic va enlairar les masses que ara formen els conglomerats, com és el cas del Cogulló, del Montclar, del puig de Comaverd i del Montsant. Ens presenten, per la seva cara sud, uns formidables cingles balmats. És la mateixa estructura del conglomerat de Montserrat.

Més cap a ponent, trobem les Muntanyes de Prades, que corresponen a la coberta mesozoica i pertanyen a l'era secundària: triàsic i juràssic. I anirem veient els diferents colors dels cingles, disposats en la línia horitzontal, o sigui, superposats els uns al damunt dels altres, ja que el cingle inferior és vermell, de roca de gres més inestable davant dels efectes de l'erosió. I el cingle superior, de roca més estable, és de calcari dolomític. Roca molt resistent, aprofitada pels escaladors per tal de practicar l'escalada esportiva (ho veiem a Mont-ral, la Mussara, Arbolí, Siurana...).

Troblem unes zones ben definides, de terrenys més moderns, dins del triàsic superior (secundari), i corresponen als Motllats i al voltant de la Mussara, mas dels Frares...

Aquest triàsic superior és suportat per la gran massa del triàsic mitjà continental (Muschelkalk), que és la que predomina en aquest massís. Els engorjats dels rius i barrancs estan excavats dins d'aquest material.

A la part inferior del cingle de gres podem veure un material molt resistent, fet de conglomerat vermell, amb pedres de quars: molt evident a les proximitats del molí de l'Esquirola, per exemple. Són molt vistosos, ja que tant els conglomerats com els cingles de gres presenten un intens color vermellós. Aquests materials corresponen al triàsic inferior (Buntsandstein).

A la part superior del cingle calcari, s'hi troben dipositades margues, guix i argiles, materials més tous. Això ho veiem anant cap al mas de la Bàrbara, per exemple.

Més a ponent de les Muntanyes de Prades, entrem en el fondal dels terrenys de llicorella, situats a l'W de Siurana. Són terrenys de l'oligocè, que correspon a l'era terciària.

Al nord de la mola de l'Estat, baixant cap a la Conca de Barberà, trobem estructures granítiques del primari (paleozoiques),

Granit vermell al Roc Ponent

a la vall de Castellfollit. Cal parlar especialment del conjunt de roques d'escalada granítica, a la vall baixa de Castellfollit, on destaquen la Roca de l'Abella i l'esvelt Roc Ponent, de granit vermell. Els granits, també els veiem més cap a ponent, cap als Segalassos, al coll d'Albarca i al peu del Montsant i envoltant, després, gairebé tota la part baixa de les Muntanyes de Prades. Les podem veure al peu de la mola de l'Estat i de la mola de Roquerola. Més cap al sud, les trobem a les muntanyes que envolten el Baix Camp.

Tant al Montsant com a la serra de la Llena, des de la base paleozoica, s'aixeca l'estructura del conglomerat, alternant amb capes de margues de l'oligocènic. Al sud-oest del Montsant trobem, a la zona de les Vilelles, masses del triàsic.

La línia de contacte entre el paleozoic i l'oligocènic, la trobem delimitada en la línia que va des de Vilanova de Prades a Ulldemolins, pel sud, i des de Vilanova de Prades fins a l'Espluga de Francolí, pel nord.

Del coll d'Alforja al coll de la Teixeta és un terreny constituït pel primari, amb uns turons cònics molt típics: el Molló o Mirador, Puigcerver, el Puigmarí... Des del coll de la Teixeta, ja apareixen, en la part inferior de la serra de l'Argentera, els terrenys de gresos rogencs propis del triàsic inferior. I s'estenen pel Baix Camp, fins més enllà de Mont-roig. Damunt dels gresos rogencs, hi trobem les calcàries del triàsic mitjà.

Si pugem des de la plana quaternària del Camp, se succeeixen els afloraments granítics i els turons del primari, i més amunt ja trobem els gresos rogencs del secundari.

L'estructura de la mola de Colldejou, de la serra de Llaberia i dels Dedaltes de Vandellòs és la de les calcàries del juràssic.

La depressió del Burgar, del quaternari, trenca la unitat de la serralada del juràssic de Tivissa, que continua més enllà amb la serra de Cardó.

I més enllà del riu, ja trobem els Ports de Tortosa-Beseit, masís que és un estrep del Sistema Ibèric. Als Ports, trobem uns materials de calcàries del juràssic, al sud. Però, més al nord, afloren els conglomerats rogencs de les Roques de Benet, o els grisencs de les moles del Dou, o de la Gronsa, serrat de la Ballestera, Penyalgalera... L'acció dels plegaments ha donat lloc a grans moles, envoltades de cingleres, com són les de Catí, del Lli, de Maclac, Castellona, Redona...

Si voleu saber-ne més, us recomano un llibre: *Els tresors geològics del Paratge Natural de Poblet*. Fins i tot s'hi descriuen tres itineraris geològics. El seu autor és Albert Martínez Rius.

Castanyer de Castellfollit

La flora

L'amplitud de la zona que abasten els recorreguts i excursions que aquí es descriuen fa que la flora sigui molt variada.

La vegetació d'aquest territori és la pròpia de la muntanya calcària de la Serralada Prelitoral Catalana. Es tracta d'una vegetació espessa, on abunda el garric i el sotabosc.

La vegetació varia segons el tipus de sol que trobem en un paisatge concret i també segons l'orientació del terreny, ja sigui a solella o bé a obaga. A l'obaga, al mes de maig, fa goig una planta farcida de flors grogues: és la blenera o candelera (*Verbascum boerhavii*).

En general, al vessant sud, la vegetació està adaptada a estalviar aigua (aspecte xeròfil). Dins del nostre àmbit cal considerar els terrenys que han patit incendis, i que ara es troben en un període de recuperació. En qualsevol cas, sempre hi abunda un sotabosc arbustiu ben desenvolupat. També són freqüents les plantes herbàcies de cicle anual (teròfits).

Dintre del grup de les plantes remeieres, hi ha: romaní, farigola, te de roca, sàlvia, sajolida, poniol, orenja, ruda, dent de lleó, all silvestre... En general, podem concloure que es tracta d'una vegetació poc específica i poc variada, la típica d'aquest biòtop mediterrani.

Una menció a part es mereix la vegetació de ribera, pròpia de zones humides.

En les solelles predominen els arbres de fulla perenne, sobretot el pi blanc i el pi pinyer, així com l'olivera. També hi ha caducifolis, com és l'om. Hi ha un ric sotabosc, format per garric o coscoll (*Quercus ilex*), argelagues (*Genista scorpius*) i arbusts de la família del ginebró, savines, ginesta, coixinets de monja... Es tracta d'arbustos de fulla petita i persistent a l'hivern (vegetals escleròfil·les...).

Trobarem margalló, que és la palmera pròpia d'aquestes terres. També hi ha el bruc, l'aranyoner, el romaní, el llentiscle, l'estepa blanca o bordiol blanc (*Cistus albidus*), i l'estepa negra, morisca negra o estepa llimonenca (*Cistus monspeliensis*), que són uns arbusts de la família de les cistàcies, entre d'altres. També

hi trobem molt abundant el llentiscle (*Pistacia lentiscus*). En matollars. Sensible al fred. És de les plantes que millor suporten la sequera, gràcies al fet que les seves arrels són molt profundes. És molt abundant per tota la zona muntanyosa. Les branques joves s'utilitzen com a diürètiques i per abaixar la hipertensió. L'oli essencial s'utilitza com a descongestiu prostàtic. L'exsudat resinós s'usa per fer vernís i també en odontologia com a cement dentari (màstic). I herbàcies: el te de roca, l'espígol, la sajolida, la sàlvia o la ruda, entre d'altres.

En les obagues trobarem teixos, alzines i alzines sureres, a vegades acompanyant els pins rojalets i els pins blancs; també veurem serveres. I caducifolis, com el roure valencià o aurons de diverses espècies (blancs, negres).

I una fageda: és el cas de la Fageda del Retaule, situada al terme de la Sénia, la més meridional de la península Ibèrica.

També hi ha molts castanyers, a les Muntanyes de Prades. Cal fer menció de les antigues explotacions de castanyes, a Vilanova de Prades. I també cal referir-nos als castanyers de Castellfollit, al terme de Vimbodí i Poblet.

En els terrenys àcids, és freqüent l'arbocer, mentre que al sotabosc detectarem la presència del boix, el càdec, el grèvol, l'aladern, l'aladern fals i l'arítja o arítjol (*Smilax aspera*). Trobarem heura, matafaluga, lligabosc, herba lletera, esbarzer, moixera de pastor i de guilla, galzeran, esparreguera i peònia, entre d'altres. I molsa i bolets.

Cal parlar de la parietària, herba causant de la majoria dels processos al·lèrgics que apareixen en l'home.

Pel que fa a la vegetació de ribera, destacarem els salzes, els lledoners, els freixes de fulla grossa i de fulla petita, els pollanques, els arços, els àlbers, els verns, els avellaners... I les herbes pròpies de ribera, com les vidalbes, les canyes, els joncs...

Com a activitat històrica artesanal, cal parlar del margalló, bargalló o garballó (a Mallorca). És un vegetal dioic de la família de les palmeres. El seu nom científic és *Chamaerops humilis*. Temps era temps, es recollia la fulla del margalló; es bullia i s'assecava. I ja se la podia treballar: era la "pauma", amb la qual es feien senalles i cabassos. De la planta del margalló, se'n deia "la paumera". Era una feina artesana i popular a la Ribera d'Ebre. I on més s'hi dedicaven era a Rasquera. Avui dia, el margalló és una espècie protegida.

Catalogació del nivell de dificultat de les excursions

A cada excursió d'aquest llibre, hi trobareu una numeració per poder clarificar el nivell de dificultats que hom hi pot trobar, en recórrer-la.

Cada excursió va numerada amb quatre dígitos.

Per cortesia del CEC, incloem aquí la taula emprada a la secció de Muntanya del CEC.

D'esquerra a dreta, ens indiquen: dificultat tècnica – desnivell – temps de marxa efectiva – condició física necessària.

IT.	PÀG.	DIFICULTAT
1	17	3333
2	22	3232
3	27	3232
4	33	3233
5	37	4233
6	42	3223
7	47	3233
8	51	3233
9	55	3233
10	59	3233
11	63	2122
12	68	3223
13	72	4133
14	77	3333
15	82	5224

IT.	PÀG.	DIFICULTAT
16	89	4233
17	94	3122
18	98	3233
19	105	3233
20	110	4344
21	116	3233
22	120	3333
23	124	3233
24	130	3233
25	136	2132
26	141	2143
27	147	4233
28	152	3233
29	156	3223
30	161	5344

NIVELL	DIFICULTAT TÈCNICA	DESNIVELL	TEMPS DE MARXA EFECTIVA	CONDICIÓ FÍSICA NECESSÀRIA
1	Camí ample i de passeig No necessària la senyalització Molt freqüentat Dificultat mínima Per a no avesats a caminar per muntanya	de 0 a 300 metres	De 0 a 2 hores	Mínima preparació física
2	Camí ample i de bon fer Sovint senyalitzat Regularment freqüentat Alguna dificultat Per a marxadors habituals	De 300 a 600 metres	De 2 a 4 hores	Preparació física lleugera
3	Camí estret, pedregós i irregular No necessàriament senyalitzat Progressions curtes amb ajut de les mans (I) Per a excursionistes habituals	De 600 a 900 metres	De 4 a 6 hores	Preparació física mitjana
4	Sender abrupte o inexistent Poc o gens senyalitzat Normalment, poc freqüentat Trams amb neu, sense geleres i/o grimpada (II-III) Per a excursionistes bregats o amb experiència	De 900 a 1.200 metres	De 6 a 8 hores	Preparació física intensa
5	Itinerari d'alta muntanya Sovint fora de les rutes establertes Gens o escassament freqüentat Progressió mitjançant tècniques d'alta muntanya (+III) Apte tan sols per a muntanyencs experts	Més de 1.200 metres	Més de 8 hores	Preparació física específica

Els castells de Selmella, Saburella i Vallespinosa

Dades tècniques

Nivell de dificultat: 3333.

Cartografia: *Alt Gaià*. Editorial Piolet. Escala 1:20.000. 2011.
Els camins de Querol. Editorial Piolet. Escala 1:20.000. 2017.

Aproximació

AP-2. Sortida de Vila-rodona. Després, seguirem conduint cap al nord, per la carretera TP- 2002. Passarem pel davant de Vila-rodona, i de Santes Creus. Creuarem el Pont d'Armentera, i, després de passar el pont del torrent de Rupit, veurem les indicacions: Selmella. Girarem a l'esquerra seguint amunt, per l'estreta TV-2141 durant 4,5 km. Aquí veurem un pal indicador. La carretera fa un revolt pronunciat cap a la dreta. Nosaltres ens desviarem a l'esquerra i deixarem el vehicle a Can Figueres, una bonica masia que ara és restaurant. I és que al final de la caminada, us proposo dinar aquí. Estem situats als 650 m d'altitud.

Descripció de l'itinerari

- 0 h.** Retrocedim fins a l'entrada de l'aparcament de Can Figueres, i ja girem cap a l'esquerra, pujant per una pista que passa pel darrere del restaurant. La pista puja fort en els seus inicis; després esdevé més planera i resulta de més bon fer. Duem la direcció de ponent.
- 20'.** Pal indicador. Una pista marxa cap a l'esquerra. Nosaltres seguim recte. Aviat, la pista gira cap al NE. Seguim pujant, fent el tomb a les roques anomenades Peny de Selmella.
- 35'.** Una pista marxa cap a l'esquerra.
- 45'.** Pal indicador. Cruïlla de pistes. Si volem visitar el poble de Selmella, ens cal girar cap a la dreta; aquesta pista hi mena. Però avui anem cap al castell, encimbellat. Seguim amunt.
- 1 h.** Capdamunt de la pujada. Ens trobem en un coll, als 807 m d'altitud. Pal indicador. Momentàniament, deixem la pista. Caminem cap al sud, a través d'un sender que mena a les ruïnes del castell.

- 1 h 10'.** Castell de Selmella, encimbellat als 831 m. Disposa d'una gran panoràmica en tots els 360°. Amb cura, anem remuntant una mena de passadís que ens durà fins al seu cim. Sota del castell, podem veure les ruïnes del que fou el poble de Selmella. Avui hi ha obres de restauració de la seva església. I ja retornem al coll situat als 807 m.
- 1 h 20'.** Seguim la pista planera cap al NW. Roman plena d'herba, per manca d'ús. Els camps que ens envolten es veuen abandonats.
- 1 h 40'.** Seguim recte, passant per un camí que és la continuació de la pista, i que aquí puja fort.
- 1 h 50'.** Assolim el capdamunt d'un serret. Hi ha una cruïlla de pistes. Es veu tot ple de botges, a causa de l'abandó després d'un incendi. I ja seguim caminant per un sender que va davallant suaument cap al NW. Canviem de comarca: deixem enrere l'Alt Camp i entrem a la Conca de Barberà. Resulta un camí molt agradable que passa per un obac; i de mica en mica entrem en un bosc mixt: alzines i pins. I molt de sotabosc. Som a les Constances de la Prunera.
- 2 h 10'.** Coll de Valls, als 745 m. Es tracta d'un important nus de camins: per l'esquerra ens arriba el GR 7 provinent de Cabra del Camp, i que anirà cap a Pontils. Al davant nostre, una malmesa i aterrossada pista s'enfila cap al puig de Comaverd, als 908 m. Nosaltres seguirem una pista cap a la dreta, coneguda amb el nom de camí Nou de Cal Coca. Aquesta pista resulta agradable de caminar, ja que va baixant suaument cap al NE. A la nostra dreta, hi ha la serra del puig Cristià, que assoleix els 926 m d'altitud.
- 2 h 30'.** La pista entra a l'anomenat Clot de la Pallissa del Cristià, un comellar. Baixa fort.
- 2 h 35'.** Abandonem la pista per on anàvem, i girem cap a la dreta per un sender recuperat que ens mena al castell de Vallespinosa. Aquí ens podem esplaïar visitant les restes del que fou aquest castell, avui en ruïnes. Som als 680 m d'altitud. *Vallespinosa és un agregat que es troba al sud-oest del terme de Pontils, a la Conca de Barberà. Construït als peus del seu castell, a 640 m d'altitud, avui dia és un nucli de població de segones residències amb cases d'arquitectura respectuosa amb l'entorn.* Veiem, sota nostre, el joliu i amagat poble de Vallespinosa, que pertany a l'ajuntament de Pontils. Fotos. Amb cotxe, arriba fins aquí una carretera estreta, des del coll de Deogràcies, situat a la carretera de Santa Coloma de Queralt.
- 2 h 45'.** Ja anem baixant cap a Vallespinosa, tot seguint el sender ara recuperat de nou, que era de servitud del castell. Aquest camí davalla amb fort pendent.

